

Uskontososiologian konferenssi Turussa

Nina Maskulin
Helsingin yliopisto

Rethinking Community — Religious continuities and mutations in late modernity, Turku 27–30.6.2013

Suomen Turussa kokoontui kansainvälinen uskontososiologian konferenssi. Joka toinen vuosi järjestettävä tapahtuma kokosi uskontotieteen ja sen lähitieteiden tutkijoita ja opiskelijoita neljäksi päiväksi tarkastelemaan yhteisön käsitettä, uusia yhteisöjä ja muutoksia yhteisöissä. Tiivis ohjelmakartta sisälsi neljä kaikille yhteistä tilaisuutta, konferenssin avauspuheenvuoron, kaksi *plenary session* -tilaisuutta ja *Karel Dobbelare* -luennon, lukuisia kirjailijoiden ja lukijoiden tapaamisia, kymmeniä kirjaböytiä, satoja kahvilitroja ja sokerina pohjalla, 50 temaattista, kaksi- tai kolmeosaista kokoontumista, työryhmiä ja tutkijafoorumeita.

Yhdistystoiminta on järjestävän konferenssin keskeinen työmuoto. SISR–ISSR on kaksikielinen seura, jonka työkielet ovat englanti ja ranska. Seura jakautuu maantieteellisesti kuuteentoista kieliryhmään ja Suomi kuuluu pohjoismaiseen *Nord*-ryhmään.

Raportissani käsitelen konferenssiosallistumisen eri vaiheita jatko-opiskelijan näkökulmasta. Kuvaan konferenssin rakennetta, tapahtuman erilaisia toimintamuotoja ja tilaisuuksia, jonka jälkeen kirjaan huomioita tutkimusaiheen tai teeman mukaan rakentuvista istunnoista. Katsokseni seuraa tapahtumia torstai-iltapäivän avauksesta sunnuntai-iltaan.

Konferenssin aikajänteestä

Helsingin ja Turun yliopistot, Åbo Akademi, tutkijat, tutkimuslaitokset ja huippuyksiköt sitoutuivat vuonna 2011 toteuttamaan uskontososiologien konferenssin. Kansainvälisen hankkeen suunnittelu ja toteutus muistuttaa minikokoisia hengen olympialaisia. Järjestelytoimikunnan puheenjohtaja Tuomas Martikainen kirjoittaa ohjelmakirjassa, että Turun konferenssi on järjestön historian suurimpia, kun 500 tutkijaa saapui 45 eri maasta.

Jatko-opiskelijan osallistuminen konferenssiin on merkittävä oppimiskokemus, ja tieteellinen kilpailu käydään silloin omasta parhaasta. Aloittaessani jatko-opintoja Turun konferenssi oli jo suunnitteilla. Konferenssi oli toinen jatko-opintojen allakkaan merkitty kansainvälinen tieteellinen tapahtuma, ja sen osallistumiskutsu, *call for papers*, saapui tammikuussa 2013. Useiden kymmenien temaattisten sessioiden joukosta oman teeman paikallistaminen ja valitseminen voi olla vaikeaa. *Miscellaneous* -ryhmä kokoaa ehdotukset, jotka eivät heti löydä omaa

teemaansa. Valitsin omani sessioni sen sisällön ja puheenjohtajiston perusteella ja lähetin tiivistelmän esitelmäni aiheesta. Abstraktin toimitin maaliskuussa, ja hyväksyminen tuli nopeasti. Päätin myös, että oppimiskokemukseeni kuuluu, että osallistun vähintään yhteen keskusteluun esittämällä kysymyksen.

Mikä on plenary?

Turun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan suuri luentosali keräsi kokoontujat virittämään konferenssin teemaan avajaispuheenvuoroon, *plenary sessioniin* eli konferenssin täysistuntoon, ja *Karl Dobbelaere* -luennolle kuuntelemaan kutsuttujen pääpuhujien pohdintaa myöhäismodernissa ajassamme. Avauspuheenvuoro, luento ja *plenary*-tilaisuudet ovat kaikille yhteisiä, niihin osallistuu useampi keskustelija ja puheenvuorot ja vastapuheenvuorot on valmisteltu ennakkoon. Akateemisen keskustelun seuraaminen on monella tapaa mielenkiintoista ja keskusteluita on helppo seurata puhujien valmistautumisen, argumentaation huolellisen rakentamisen ja viittausten takia. Keskustelija puolestaan vastaa ottamalla kantaa aloituspuheenvuoroon, jolloin syntyy dialogi. Yleisöllä on myös mahdollisuus esittää kysymyksiä.

Konferenssin avaus on varattu järjestäjälle, ja sen käytti Kirkon tutkimuskeskus. Tutkija Kimmo Ketola esitti puheenvuoron, joka oli valmisteltu yhdessä pitkäaikaisen johtajan, Kimmo Kääriäisen ja uuden johtajan, Hanna Salomäen kanssa. Puheenvuoro tutki *community*-käsitteen muutosta uskonnollisten järjestöjen toiminnassa Suomessa. Torstain ja perjantain *plenaryssa* ja seuran pitkäaikaisen puheenjohtajan Karl Dobbelaeren mukaan nimetyssä luennossa lauantaina tarkasteltiin yhteisö-käsitteen uusia avauksia ja muotoja sekä teoreettisesti että monipuolisten tapaustutkimusten keinoin.

Plenary sessionin tehtävä konferenssissa on keskeinen. Kestoltaan miltei kaksituntinen luennonomainen tilaisuus on aamulla, ja temaattiset, aiheidonnaiset kokoontumiset palautuvat ja peilautuvat konferenssin teemaan. Keskustelijat ovat tutkimuksen huipulta. Keskustelun roolijako on muodollinen dialogi, jossa *speakerit* ja *discussantit* muodostavat yhdessä tilassa erinomaisen tieteellisen keskustelun. Keskusteluja käydään myös tieteellisissä jouluaaleissa, missä toteutusta rajoittaa ajallisuus, kun julkaisuaikojen pitkien välien takia jouluaalien keskustelu on aloittelevalle tutkijalle usein hankalaa seurattavaa. *Plenary*yssä järkälemäiset uskontososiologiset teemat tarkentuvat ajankohtaisiksi työvälineiksi, ja tämän konferenssin käsitteet, kuten yhteisö, individualisaatio, spekaakkeli, tapahtuma tai maallistuminen käsiteltiin tapaustutkimuksin testaamalla ajankohtaisesta näkökulmasta.

Uskontososiologian globaalit tutkimusverkostot

Saapuminen, rekisteröityminen ja osallistumistodistuksen noutaminen ennen torstai-iltapäivän avausta kävi sujuvasti. Mittava ohjelmakartta jakoi päivät lounaan ja kahvin mukaan neljään lohkoon, jotta 50 aiheen mukaista temaattista ryhmää, tutkijaryhmät, työryhmät ja kirjai-

lija-kriitikkotapahtumat mahtuivat kolmen ja puolen päivän ohjelmaan. Työskentely ja esitelmät käynnistyivät heti avajaispuheenvuoron jälkeen. Kokonainen konferenssipäivä alkoi aamuisin klo 8:45 ja päättyi klo 18.

Rekisteröitymisen jälkeen alkoi oman konferenssiohjelman rakentaminen. Ohjelmakirja avaa konferenssin tunti tunnilta, otsikot, tutkijat ja aiheet johdattivat oman osallistumisen suunnittelua. Aloitteleva konferenssikävijä voi jännittää omaa esitystään niin, että keskittyminen riittää vain yhteistilaisuuksiin ja oman paperin harjoitteluun. Monet temaattiset sessiot olivat suuria, ja niissä esitettiin 10–12 paperia, joista kukin kestää 20 minuuttia. Tuolloin istunto jakautuu kahteen tai kolmeen jaksoon.

Konferenssi kutsuu tutkijajäseniltään ensin paneelien tai temaattisten sessioiden aiheita, jonka jälkeen ne julkistetaan *call for paper* -kutsulla. CfP-vaiheessa tutkija valitsee temaattisen session, joka parhaiten sopii oman aiheen esittelyyn. Koska seura on kaksikielinen, paneelin nimen korvaa *session*-sana, joka on yhteinen englannille ja ranskalle. Sessioilla on ohjaava aiheenmukainen nimi ja puheenjohtaja, *Chairperson*. Hän valitsee esitelmät tiivistelmän perusteella, rakentaa session järjestyksen ja usein myös tutustuu ennakkoon esitelmiin, jos mahdollista. Konferenssissa puheenjohtaja johtaa keskustelua ja seuraa aikataulua. Ohjelmakirjan avaaminen alkaakin oman session etsimisellä, jonka jälkeen oman kiinnostuksen, kirjallisuustapaamisten, työryhmien ja sattuman seuraamana konferenssi rakentuu.

Torstai-iltapäivällä käynnistyivät ensimmäiset temaattiset sessiot heti avajaispuheenvuoron jälkeen. Sessioiden paperit olivat mielenkiintoisia: huomiosta kilpailivat Brasilian juhlapaperinne ja ”Paistettujen kanojen tapaus”, pluralististen yhteiskuntien uskontolakien ja eurooppalaisten tunnustuksellisten yksityiskoulujen tutkimukset. Kaksikielisyys sitoo myös temaattisia sessioita, ja kaikissa torstain sessioissa esitelmiä oli molemmilla työkielillä.

Perjantai ja sunnuntai olivat täysiä päiviä, jotka molemmat alkoivat täysistunnoilla, lauantai alkoi temaattisilla sessioilla ja päättyi luentoon. Suurin osa sessioista toteutui kahdella kokoon-tumisella. Optimistinen konferenssikävijä tavoittelee nopeita vaihtoja sessiosta toiseen kiinnostavien puheenvuorojen ohjaamana, mikä toisinaan onnistuu, kun kymmenen minuutin keskustelu käydään jokaisen esityksen jälkeen. Jos puheenjohtaja siirtää keskustelun session loppuun, mahdollisuus päästä kuulemaan yksittäinen puheenvuoro usein epäonnistuu. Suuret asiakokonaisuudet, kuten uskontoperinteet, laki, koulukysymykset, sekularisaatio, siirtolaisuus, muuttuvat uskontoperinteet, sosialisaatio, kyselytutkimukset ja monet muut vaativat ohjelmakartan mukaan kolmekin temaattista sessiota.

Dokumenttielokuva ja tutkimusetiikka kohtaavat

Ensi kertaa konferenssin historiassa dokumenttielokuvalle oli varattu oma teemaryhmä. Visuaalinen dokumentoinnin mahdollisuudet ovat kasvaneet rajattomasti, koska tallennusvälineet ovat halpoja, laadukkaita ja liikuteltavia, ja leikkausohjelmistot sekä julkaisukanavat edullisia.

Dokumenttielokuva on parhaimmillaan tutkimusta ja heikoimmillaan vastaan tulevat eettiset kysymykset tutkittavan suojelemisen rajoista. Havainnot ja kentällä vietetty aika sekä tutkittavat tallentuvat pitkän ajan kuluessa kuviksi ja nauhoitettu aineistoa on paljon. Aineistossa on paljon jaksoja, joissa tutkittava unohtaa tallennevälineen läsnäolon.

Kuva on kerronnan keinoista tehokkain. Tallennettu kuvamateriaali muodostaa aineiston, joka ohjaa vahvasti tutkimuskysymystä tai elokuvallista väitettä, premissiä. Koostamisvaiheessa ohjaaja toimii kuten tutkija ja rakentaa kerronnallisen draaman. Hän argumentoi leikkauksen keinoin valitsemalla aineistostaan väitettään tukevan materiaalin. Elokuvallisuuden, kuten kuvaa kommentoivan *voice overin* avulla hän vahvistaa argumenttiaan ja käsittelee myös vasta-argumentteja.

Argumentointi edellyttää tutkijantaitoja, joiden avulla tutkimuskysymys muodostuu tallennetusta aineistosta. Tutkimuksen valmistuminen, eli esittämisen kontekstit puolestaan edellyttävät eettistä pohdintaa silloin, kun tutkimuksen kohteena on yksilö tai yhteisö. Aineistosta leikkauksella valittu aineisto muodostaa myös valtaposition kautta syntynyttä tietoa visuaalisessa, tunnistettavassa muodossa. Kysymys tutkittavien haavoittuvuudesta ja suojaamisesta ovat relevantteja erityisesti dokumenttielokuvassa, jossa tallentuu usein tunnistettava henkilö.

Konferenssissa esitetyt elokuvat kuvasivat yhteisön tai yhteiskunnan vähävaltaisia tapaustutkimuksen keinoin. Keskustelua dokumenttimuodon tieteellisistä ja eettisistä perusteista käytiin elokuvien jälkeen. Osallistuin kolmeen sessioon neljästä, joiden keskustelussa tuli esiin elokuvan erityinen asema erityisesti eettisestä näkökulmasta.

Temaattinen sessio "The visual moment in the study of religion: films and discussion" jätti vielä ratkaisematta kysymyksen dokumenttielokuvasta tutkimuksen välineenä ja julkaistuna tutkimuksena. Kaikilta osin tieteellisen tutkimuksen universaalit sopimukset eivät toteudu elokuvassa sen esitysmuodon takia, joka kuuluu vahvasti kuvataiteen ja esittävän taiteen perinteesseen. Etnologisessa elokuvassa tutkimuseettinen arvokysymys tutkijan rehellisyydestä, tulosten julkistamisesta punnitaan erityisen herkällä vaa'alla, jonka painona on yksilön haavoittuvuus.

Hyviä ja huonoja esitelmäkokemuksia

Uuden tutkimusnäkökulman ja aiheen esittely konferenssissa on tiedeviestintää, jossa tutkijat kertovat ja jakavat tutkimuskysymyksiään ja havaintojaan tutkimustyön eri vaiheessa. Tutkija oikeuttaa argumenttinsa käyttäen tieteellisen kielen retoriikkaa ja jakaa tiedon tutkimusalueestaan. Tuula Sakaranaho (1997) kirjoittaa, kuinka tutkijalla on oma käyttölogiikkansa ja normatiivinen metodologiansa, joista jälkimmäinen on omaan tieteenalaan tukeva jalusta. Käyttölogiikka tai Pietarisen mukaan (2009) kriittisen ajattelun taito, ohjaa tutkimuskysymyksen rakentamista ja tutkijan persoonallisen argumentaation harjoittamista.

Michel Polanyi (1966) käyttää hiljaisen tiedon käsitettä, jolla hän tarkoittaa ajatteluprosesseja, jotka ohjaavat tutkijaa erittelemään ja testaamaan ajatteluaan ja ilmaisemaan sen tulokset julkistamalla ne akateemisessa ympäristössä. Hiljaisen tiedon näkökulmasta oma teoreettinen viitekehysni rakentuu uskontotieteellisen tutkimuksen perinteeseen, kun uskontososiologisenä tutkimuksena teoreettinen kysymys uskonnollisesta sosialisatiosta ja sen paikoista on keskeinen.

Konferenssiesitelmän jännitysmomentit syntyvät esitystekniikan elementeistä: onko esitelmäni ymmärrettävä, ovatko diani ymmärrettäviä ja pysynkö ajassa. Esitelmäni oli perjantai-iltapäivällä, ja esitelmän jälkeen oli luvassa kaksi kokonaista, jännittämätöntä konferenssipäivää. Perjantain aamupäivä kului harjoitellessa. Yhdysvaltalainen professori June McDaniel, johon olin tutustunut Helsingissä, kävi kanssani esitelmän läpi ja teki kieliehdotuksia, jotka auttoivat merkittävästi paperinmakuisen tekstin muuttamista esittävään muotoon.

Esitelmän arvokkain vastalahja on kysymykset. Olin valmistautunut harjoittelemalla muodollisia ilmaisuja, jolla esitelmänpitäjä varaa itselleen ajatteluaikaa vastatakseen kysymykseen. Hiljaisuus ennen vastausta ymmärretään usein positiivisesti suomalaisessa keskustelussa. Kansainväliselle yleisölle puolestaan kerrotaan kiittävin fraasein ja kirjoittamalla, että vastaaja on valmistautumassa. Muodollisuudet antavat mahdollisuuden ajatella.

Kysymykset esitelmästäni koskivat aineiston teoreettista analyysikehystä, mikä toi esiin uskontososiologisen ja uskontotieteellisen tutkimusperinteen eron. Uskonnontutkija luottaa usein vankasti aineistoon ja teoreettinen viitekehys on väljempi, jota voidaan käyttää näkökulmana analyysin ja johtopäätösten tekemiseen. Teoriakysymys on puolestaan uskontososiologian näkökulmasta keskeinen. Havaitsin vastauksessani seisovani vankasti uskontotieteellisellä maaperällä, kun oikeutin teoreettisen pohdinnan vähäistä osuutta. Teoreettinen kehys on viestinnän kannalta keskeinen ja se kiinnittää tutkimukseni teoreettisiin keskusteluihin, mikä puolestaan antaa mahdollisuudet tarkemmille lisäkysymyksille. Sosialisatian ja arki-draaman näkökulma on artikuloitu nyt selkeämmin, kiitos kokeneen uskontososiologin kysymyksen.

Keskustelu ja kysymykset eivät aina ole ystävällisiä ja kehittäviä, vaan ne voivat kohdistua tutkijan henkilöön, sukupuoleen ja ikään. Kollegan kokemus kertoi, että tiedeyhteisössä voi kohdata myös avoimesti ilmaistuja ennakkoluuloja. Kollegan tutkimuksen kohteena on uskonnollisen yhteisön ja politiikan välinen suhde kehittyvissä maissa. Merkittävä määrä temaattisia sessioita käsitteli uskonnon ja yhteiskunnan keskinäistä suhdetta eri näkökulmista. Kollegan esitelmän aikana ja sen jälkeen session puheenjohtaja osoitti monella tavoin että kollegan tutkimuskysymys ei ole mahdollinen, mikä on suoraa seurausta kollegan iästä ja sukupuolesta.

Konferenssin hahmottamisessa on keskeistä keskustelu ja vertailu, jossa hyvät ja huonot kokemukset tulevat purettua ja eriteltyä, jotta niistä voi työstää materiaalia oman tutkimuksen tarpeisiin. Vastustava asenne kertoo, että osa tutkimuksesta voidaan kokea myös uhkana. Kohti

Helsinkiä sunnuntai-iltana matkaavassa konferenssijunassa tulkitsimme, että tutkimuspoliittiset kysymykset ovat keskeisesti myös valtakysymyksiä, joissa tutkijoiden lähestymistavat ja tutkimusalueiden läänitykset voivat johtaa rajariitoihin ja tilannekonflikteihin, joissa nuorempi kollega voi tulla yllätetyksi.

Kirjallisuus

Pietarinen, Ahti-Veikko

2009–2011 Voiko ajattelu olla kriittistä ilman argumentteja. <http://www.helsinki.fi/~pietarin/publications/Voiko%20ajattelu%20olla%20kriittista%20ilman%20argumentteja.pdf>.
(Luettu 11.11.2013.)

Polanyi, Michael

1966 *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Sakaranaho, Tuula

1997 Uskontotiedettä tekemässä. –Kimmo Ketola et al., *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*. Helsinki: Yliopistopaino.